

پردیس هنرهای کاربردی

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته صنایع دستی

عنوان

بررسی ویژگی های شاخص منبرهای چوبی دوره اسلامی
ایران

استاد راهنما

دکتر احمد تندی

نگارش و تمقیق

صادق شریعتی

شهریور ۱۳۹۲

تعهد نامه

اینجانب صادق شریعتی اعلام می‌دارم که تمام فصل‌های این پایان نامه و اجزاء مربوط به آن برای اولین بار (توسط اینجانب) نوشته شده است. برداشت از نوشته ها ، کتب، پایان نامه‌ها، اسناد، مدارک و تصاویر پژوهشگران حقیقی با حقوقی (فارسی و غیر فارسی) با ذکر ماخذ کامل و به شیوه تحقیق علمی صورت گرفته است.

بدیهی است در صورتی که خلاف موارد فوق ثابت شود مسئولیت آن مستقیماً به عهده اینجانب خواهد بود.

تاریخ

امضاء

هدیه به قلب پر تپش زندگی ام
مهری
که پیش از آن که همسرم باشد
یگانه دوست من است.

چکیده:

"منبر" به عنوان یکی از اشیاء و وسایل کاربردی در آثار و فضاهای معماری مذهبی، خصوصاً در مساجد، تکایا و حسینیه‌ها جایگاه ویژه‌ای داشته است. اهمیت و جایگاه این وسیله هنرمندان را بر آن داشته که همواره به این وسیله نگاه ویژه‌ای داشته باشند و آثار ارزشمندی را خلق کرده و به یادگار گذارند. به راحتی می‌توان گفت: از جمله بهترین مجموعه‌های هنرهای چوبی ایران بعد از اسلام منبرهای چوبی به جامانده از ادوار مختلف تاریخ اسلامی ایران می‌باشد که هر یک بیانگر شاخصه‌های هنری دوره‌ی مربوطه می‌باشد. در این پژوهش برای شناخت بیشتر و کلی‌تر هنرهای سنتی مخصوصاً هنرهای چوبی ایران، به بررسی منبرهای چوبی شاخص ایران پرداخته می‌شود. پس از تعریف، تاریخچه و جایگاه جامعه شناسی منبر در فرهنگ اسلامی، به بررسی ویژگی‌های ساختاری و زیبایی‌شناسی منبرهای چوبی شاخص باقی‌مانده از دوران اسلامی ایران که هر یک در نقاط مختلفی از ایران قرار دارند، پرداخته شده و الگوهای ساختاری و تزئینی آنها مورد بررسی قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها: منبر، منبرهای چوبی ایران، هنرهای چوبی، نقوش تزئینی، کتیبه.

چکیده.....	۱
فهرست مطالب.....	ب
فهرست شکل‌ها.....	ث
فهرست طرح‌ها.....	د
فهرست جداول.....	ر

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق	
۱-۱- مقدمه.....	۱
۲-۱- بیان مسئله.....	۲
۳-۱- پیشینه تحقیق.....	۲
۴-۱- اهداف تحقیق.....	۳
۵-۱- فرضیه و سوالات تحقیق.....	۳
۶-۱- روش تحقیق.....	۴
فصل دوم: تعریف و تاریخچه منبر	
۱-۲- منبر.....	۵
۲-۲- تاریخچه و پیدایش منبر.....	۶
۳-۲- جامعه شناسی و جایگاه منبر.....	۸
۴-۲- جایگاه فلسفی فرم و اعداد در منبر.....	۱۰
۵-۲- نگاهی به هنرهای چوبی ایران.....	۱۱
۶-۲- منبرهای چوبی شاخص جهان اسلام.....	۱۲
۷-۲- منبرهای غیر چوبی ایران.....	۱۴
۸-۲- منبرهای چوبی ایران.....	۱۶
۹-۲- مواد اولیه مورد استفاده در ساخت منبرهای چوبی ایران.....	۱۷
۱-۹-۲- مواد اولیه چوبی.....	۱۸
۲-۹-۲- مواد اولیه غیر چوبی.....	۲۵

۲۷	۲-۹-۳- مواد محافظ و جلا دهنده.....
۲۷	۲-۹-۴- مواد چسباننده.....
۲۹	۲-۱۰-۱- تعریف و بررسی هنرهای چوبی و تکنیک های ساخت منبرهای چوبی ایران.....
۲۹	۲-۱۰-۱-۱- درودگری.....
۲۹	۲-۱۰-۲- خراطی.....
۳۱	۲-۱۰-۳- منبت کاری.....
۳۳	۲-۱۰-۴- گره چینی.....
۳۴	۲-۱۰-۵- معرق کاری.....

فصل سوم: ویژگی های شاخص منبرهای چوبی ایران

۳۷	۳-۱- ویژگی های شاخص منبرهای چوبی ایران اسلامی.....
۳۷	۳-۱-۱- بررسی عناصر تشکیل دهنده منبر.....
۴۲	۳-۱-۲- بررسی نقوش تزئینی منبر.....
۴۵	۳-۲- بررسی منبرهای چوبی شاخص به جای مانده در ایران.....
۴۶	۳-۲-۱- منبر مسجد جامع ایبانه.....
۵۵	۳-۲-۲- منبر مسجد جامع ندوشن.....
۶۳	۳-۲-۳- منبر مسجد جامع نایین.....
۷۷	۳-۲-۴- منبر مسجد جامع سوریان.....
۸۱	۳-۲-۵- منبر مسجد گوهرشاد.....
۹۱	۳-۲-۶- منبر مسجد جامع قاین.....
۹۵	۳-۲-۷- منبر مسجد جامع سرایان.....
۹۸	۳-۲-۸- منبر خاتم تکیه دولت.....
۱۰۹	۳-۲-۹- منبر موزه هنرهای ملی ایران.....
۱۱۷	۳-۲-۱۰- جداول ویژگی های شاخص منبرهای چوبی شاخص ایران.....
۱۲۶	نتیجه گیری.....
۱۲۷	منابع و ماخذ.....

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل (۲-۱) منبر مسجد جامع نایین، متعلق به قرن هشتم هجری	۵
شکل (۲-۲) نمونه‌ای از گنبد منبر موزه هنرهای ملی	۱۰
شکل (۲-۳) منبر مسجد جامع قیروان	۱۲
شکل (۲-۴) منبر سنگی مسجد وکیل شیراز	۱۵
شکل (۲-۵) منبر مرمرین مسجد امام اصفهان	۱۵
شکل (۲-۶) منبر سنگی مسجد جامع یزد	۱۵
شکل (۲-۷) استفاده از صدف در تزیینات معرقکاری منبر موزه هنرهای ملی	۲۵
شکل (۲-۸) عاج فیل بکار رفته در تزیینات اسلیمی، منبر موزه هنرهای ملی ایران	۲۶
شکل (۲-۹) یک نمونه از بست فلزی در پایه منبر مسجد نایین قرن ۸ ه.ق	۲۸
شکل (۲-۱۰) وجود خراطی در پلکان منبر مسجد جامع نایین	۳۰
شکل (۲-۱۱) نمونه ای از منبت کاری (بدنه منبر مسجد ایبانه)، قرن ۵ ه.ق	۳۲
شکل (۲-۱۲) نمونه ای از منبت کاری (معاصر)	۳۳
شکل (۲-۱۳) نمونه ای از هنر گره چینی	۳۳
شکل (۲-۱۴) نمونه‌ای از پنجره گره چینی با شیشه های رنگی	۳۴
شکل (۲-۱۵) نمونه ای از معرق بسیار ظریف در بدنه منبر موزه هنرهای ملی ۱۳۴۳ ه.ش	۳۶
شکل (۳-۱) نشیمنگاه منبر موزه هنرهای ملی	۳۹
شکل (۳-۲) نرده های پلکان منبر مسجد جامع نایین	۳۹
شکل (۳-۳) سمانه منبر مسجد جامع نایین (۸ ه.ق)	۴۰
شکل (۳-۴) آسمانه و گنبد منبر موزه هنرهای ملی	۴۰
شکل (۳-۵) در ورودی منبر مسجد جامع سوریان فارس	۴۱
شکل (۳-۶) درگاه ورودی منبر مسجد جامع نایین	۴۱
شکل (۳-۷) نمونه نقش هندسی، منبر موزه هنرهای ملی، معاصر	۴۲
شکل (۳-۸) نمونه نقش هندسی، منبر نایین، ۸ ه.ق	۴۲
شکل (۳-۹) نمونه کتیبه بکار رفته در منبر مسجد جامع نایین، ۷۱۱ ه.ق	۴۴
شکل (۳-۱۰) کتیبه بکار رفته در منبر مسجد جامع ندوشن، ۵۴۶ ه.ق	۴۴
شکل (۳-۱۱) محراب قدیمی و منبر جدید مسجد جامع ایبانه	۴۶

- شکل (۳-۱۲) بخشی از سقف و ستون مسجد جامع ایبانه..... ۴۶
- شکل (۳-۱۳) منبر مسجد جامع ایبانه..... ۴۷
- شکل (۳-۱۴) نمای پهلو، منبر مسجد جامع ایبانه..... ۴۸
- شکل (۳-۱۵) نقش شمسه ایرانی و چلیپا در پله اول و دوم منبر..... ۴۹
- شکل (۳-۱۶) نقش ستاره شش پر و شش نا منتظم گردون، در دو طرف نشیمنگاه..... ۴۹
- شکل (۳-۱۷) تزئینات گیاهی واقع گرا بر روی منبر ایبانه، منبت کاری ۵۰
- شکل (۳-۱۸) نقوش گردان منبر مسجد جامع ایبانه، منبت کاری..... ۵۱
- شکل (۳-۱۹) نمونه نقش گردان، منبر مسجد جامع ایبانه..... ۵۱
- شکل (۳-۲۰) نمونه نقش گردان، منبر مسجد جامع ایبانه..... ۵۱
- شکل (۳-۲۱) نمونه نقش گردان، منبر مسجد جامع ایبانه..... ۵۱
- شکل (۳-۲۲) نمونه نقش گردان، منبر مسجد جامع ایبانه..... ۵۲
- شکل (۳-۲۳) نمونه نقش گردان، منبر مسجد جامع ایبانه..... ۵۲
- شکل (۳-۲۴) نمونه نقش گردان، منبر مسجد جامع ایبانه..... ۵۲
- شکل (۳-۲۵) نمونه نقش گردان، منبر مسجد جامع ایبانه..... ۵۲
- شکل (۳-۲۶) کتیبه منبر مسجد جامع ایبانه ۵۳
- شکل (۳-۲۷) کتیبه منبر مسجد جامع ایبانه..... ۵۳
- شکل (۳-۲۸) منبر مسجد جامع ندوشن..... ۵۵
- شکل (۳-۲۹) منبر مسجد جامع ندوشن..... ۵۶
- شکل (۳-۳۰) پایه چهارم منبر ندوشن..... ۵۷
- شکل (۳-۳۱) نمای غربی منبر مسجد جامع ندوشن..... ۵۷
- شکل (۳-۳۲) نقوش هندسی منبر ندوشن..... ۵۸
- شکل (۳-۳۳) نقوش هندسی منبر ندوشن..... ۵۸
- شکل (۳-۳۴) نقوش هندسی منبر ندوشن..... ۵۸
- شکل (۳-۳۵) نقوش گردان منبر مسجد جامع ندوشن..... ۵۹
- شکل (۳-۳۶) کتیبه منبر مسجد جامع ندوشن..... ۶۰
- شکل (۳-۳۷) کتیبه خطی منبر ندوشن ۶۱
- شکل (۳-۳۸) نمایی از مناره و مسجد جامع نایین..... ۶۳
- شکل (۳-۳۹) نمونه گچ بری ستون مسجد نایین..... ۶۳

- شکل (۳-۴۰) منبر ساده شبستان زمستانی مسجد جامع نایین..... ۶۴
- شکل (۳-۴۱) منبر مسجد جامع نایین..... ۶۵
- شکل (۳-۴۲) دو ستون تزیینی نشیمنگاه منبر نایین (نگارنده)..... ۶۷
- شکل (۳-۴۳) فرم نشیمنگاه منبر مسجد جامع نایین..... ۶۷
- شکل (۳-۴۴) درگاه ورودی منبر مسجد جامع نایین..... ۶۸
- شکل (۳-۴۵) نقوش هندسی منبر نایین..... ۶۹
- شکل (۳-۴۶) نقوش هندسی منبر نایین..... ۶۹
- شکل (۳-۴۷) نقوش هندسی منبر نایین..... ۷۰
- شکل (۳-۴۸) نقوش هندسی منبر نایین..... ۷۰
- شکل (۳-۴۹) نقوش هندسی منبر نایین..... ۷۰
- شکل (۳-۵۰) نقوش هندسی منبر نایین..... ۷۰
- شکل (۳-۵۱) نقوش هندسی منبر نایین..... ۷۰
- شکل (۳-۵۲) نقوش هندسی منبر نایین..... ۷۱
- شکل (۳-۵۳) نقوش هندسی منبر نایین..... ۷۱
- شکل (۳-۵۴) نقوش گردان منبر نایین..... ۷۳
- شکل (۳-۵۵) کتیبه منبر نایین..... ۷۴
- شکل (۳-۵۶) کتیبه منبر نایین..... ۷۴
- شکل (۳-۵۷) کتیبه منبر نایین..... ۷۵
- شکل (۳-۵۸) کتیبه منبر نایین..... ۷۵
- شکل (۳-۵۹) کتیبه منبر نایین..... ۷۵
- شکل (۳-۶۰) منبر مسجد جامع سوریان..... ۷۷
- شکل (۳-۶۱) تصویر قدیمی منبر سوریان..... ۷۸
- شکل (۳-۶۲) ایوان مقصوره و منبر مسجد گوهرشاد..... ۸۱
- شکل (۳-۶۳) منبر مسجد گوهرشاد..... ۸۲
- شکل (۳-۶۴) نقوش هندسی منبر مسجد گوهر شاد..... ۸۶
- شکل (۳-۶۵) نقوش هندسی منبر مسجد گوهر شاد..... ۸۶
- شکل (۳-۶۶) نقوش هندسی منبر مسجد گوهر شاد..... ۸۷
- شکل (۳-۶۷) نقوش هندسی منبر مسجد گوهر شاد..... ۸۷
- شکل (۳-۶۸) نقوش هندسی منبر مسجد گوهر شاد..... ۸۷
- شکل (۳-۶۹) نقوش هندسی منبر مسجد گوهر شاد..... ۸۷
- شکل (۳-۷۰) نقوش هندسی منبر مسجد گوهر شاد..... ۸۷
- شکل (۳-۷۱) مقرنس کاری چوبی..... ۸۷
- شکل (۳-۷۲) منبر مسجد جامع قاین..... ۹۱

- شکل (۳-۷۳) درب منبر قاین..... ۹۴
- شکل (۳-۷۴) کتیبه منبر قاین..... ۹۴
- شکل (۳-۷۵) منبر و مسجد جامع سرایان..... ۹۵
- شکل (۳-۷۶) منبر مسجد جامع سرایان..... ۹۶
- شکل (۳-۷۷) تکیه دولت، اثر کمال ملک..... ۹۸
- شکل (۳-۷۸) منبر مرمین تکیه دولت..... ۹۸
- شکل (۳-۷۹) منبر خاتم کاری تکیه دولت..... ۹۹
- شکل (۳-۸۰) مقایسه تاج منبر تکیه دولت با علامت عاشورا..... ۱۰۰
- شکل (۳-۸۱) نقاشی لاکي پشت منبر خاتم تکیه دولت..... ۱۰۱
- شکل (۳-۸۲) تخریب خاتم کاری دسته منبر خاتم..... ۱۰۱
- شکل (۳-۸۳) نقوش هندسی منبر خاتم تکیه دولت..... ۱۰۲
- شکل (۳-۸۴) نقوش هندسی منبر خاتم تکیه دولت..... ۱۰۲
- شکل (۳-۸۵) نقوش هندسی منبر خاتم تکیه دولت..... ۱۰۲
- شکل (۳-۸۶) نقوش ختایی منبر تکیه دولت..... ۱۰۳
- شکل (۳-۸۷) نقوش ختایی منبر تکیه دولت..... ۱۰۴
- شکل (۳-۸۸) نقوش اسلیمی منبر تکیه دولت..... ۱۰۴
- شکل (۳-۸۹) نقوش اسلیمی منبر تکیه دولت..... ۱۰۵
- شکل (۳-۹۰) کتیبه منبر خاتم تکیه دولت..... ۱۰۶
- شکل (۳-۹۱) کتیبه منبر خاتم تکیه دولت..... ۱۰۷
- شکل (۳-۹۲) کتیبه منبر خاتم تکیه دولت..... ۱۰۷
- شکل (۳-۹۳) کتیبه منبر خاتم تکیه دولت..... ۱۰۸
- شکل (۳-۹۴) منبر موزه هنرهای ملی..... ۱۰۹
- شکل (۳-۹۵) نقوش هندسی منبر موزه ملی..... ۱۱۱
- شکل (۳-۹۶) نقوش هندسی منبر موزه ملی..... ۱۱۲
- شکل (۳-۹۷) نقوش هندسی منبر موزه ملی..... ۱۱۲
- شکل (۳-۹۸) نقوش هندسی منبر موزه ملی..... ۱۱۲
- شکل (۳-۹۹) نقوش هندسی منبر موزه ملی..... ۱۱۲
- شکل (۳-۱۰۰) نقوش اسلیمی منبر موزه ملی..... ۱۱۳
- شکل (۳-۱۰۱) کتیبه خط ثلث منبر موزه هنرهای ملی..... ۱۱۵

فهرست طرح ها

صفحه	عنوان
۳۸.....	طرح ۱-۳-۱-نمای پهلوی منبر مسجد گوهرشاد.....
۳۸.....	طرح ۲-۳- منبر موزه هنرهای ملی ایران.....
۳۸.....	طرح ۳-۳- منبر مسجد سرایان خراسان.....
۴۳.....	طرح ۴-۳-نقش ختایی، منبر مسجد جامع گوهرشاد.....
۴۳.....	طرح ۵-۳- نقش اسلیمی، منبر مسجد جامع گوهرشاد.....
۴۸.....	طرح ۶-۳-نمای پهلو منبر ایبانه.....
۴۹.....	طرح ۷-۳- نقش ستاره شش پر و شش نا منتظم گردون، در دو طرف نشیمنگاه.....
۵۰.....	طرح ۸-۳-تزئینات گیاهی منبر ایبانه.....
۵۳.....	طرح ۹-۳- طرح خطی کتیبه منبر مسجد جامع ایبانه.....
۵۷.....	طرح ۱۰-۳-نمای پهلو منبر ندوشن.....
۶۱.....	طرح ۱۱-۳-کتیبه خطی، پایه های منبر ندوشن.....
۶۶.....	طرح ۱۲-۳-نمای پهلو منبر نایین.....
۷۱.....	طرح ۱۳-۳- طرح نقش گردان کار رفته در لقطه‌های قاب تنکه دو طرف منبر نایین.....
۷۲.....	طرح ۱۴-۳- نمونه طرح اسلیمی داخل ستاره ۶ پر بکار رفته در سردر ورودی منبر نایین.....
۷۲.....	طرح ۱۵-۳- نمونه طرح اسلیمی داخل نقش ضلعی بکار رفته در سردر ورودی منبر نایین.....
۷۲.....	طرح ۱۶-۳- نمونه طرح اسلیمی داخل نقش ضلعی بکار رفته در سردر ورودی منبر نایین.....
۷۲.....	طرح ۱۷-۳- نمونه طرح اسلیمی داخل نقش ضلعی بکار رفته در سردر ورودی منبر نایین.....
۷۵.....	طرح ۱۸-۳- طرح های خطی کتیبه های منبر مسجد جامع نایین. قرن ۸ ه.ق.....
۷۶.....	طرح ۱۹-۳- طرح های خطی کتیبه های منبر مسجد جامع نایین. قرن ۸ ه.ق.....
۷۹.....	طرح ۲۰-۳-نمای پهلو منبر مسجد جامع سورریان.....
۸۰.....	طرح ۲۱-۳- نمونه طرح خطی نقوش پله‌های منبر سورریان.....
۸۰.....	طرح ۲۲-۳- نمونه طرح خطی نقوش نرده‌های منبر سورریان نقش گره چهار لنگه.....
۸۴.....	طرح ۲۳-۳- نمای پهلو سمت چپ منبر مسجد گوهر شاد.....
۸۵.....	طرح ۲۴-۳- نمای روبرو منبر مسجد گوهرشاد.....
۸۵.....	طرح ۲۵-۳- آسمانه یا گنبد و اتاقک بالای منبر مسجد گوهرشاد.....
۸۸.....	طرح ۲۶-۳- طرح های خطی از نقوش گردان در تزئینات منبر گوهرشاد.....
۸۹.....	طرح ۲۷-۳- طرح‌های خطی از کتیبه‌های روی منبر گوهرشاد.....
۹۲.....	طرح ۲۸-۳-نمای روبرو منبر قاین.....
۹۲.....	طرح ۲۹-۳-نمای پهلو منبر قاین.....
۹۳.....	طرح ۳۰-۳-نقش هندسی منبر قاین.....

- طرح ۳-۳۱-نقش هندسی منبر قاین..... ۹۳
- طرح ۳-۳۲-نقش هندسی منبر قاین..... ۹۳
- طرح ۳-۳۳-نمای پهلو منبر سرایان..... ۹۶
- طرح ۳-۳۴-نمای روبرو منبر سرایان..... ۹۶
- طرح ۳-۳۵-گره چهار لنگه منبر سرایان..... ۹۷
- طرح ۳-۳۶-نمای پهلو منبر تکیه دولت..... ۱۰۰
- طرح ۳-۳۷-طرح هندسی منبر تکیه دولت..... ۱۰۲
- طرح ۳-۳۸-نمای روبرو منبر موزه ملی ایران..... ۱۱۰
- طرح ۳-۳۹-نمای پهلو منبر موزه ملی..... ۱۱۰
- طرح ۳-۴۰-نقوش گردان منبر موزه ملی..... ۱۱۳
- طرح ۳-۴۱-نقوش گردان منبر موزه ملی..... ۱۱۴
- طرح ۳-۴۲-کتیبه خط کوفی منبر موزه ملی..... ۱۱۵

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۹	جدول (۲-۱) چوب گردو.....
۲۰	جدول (۲-۲) چوب چنار.....
۲۱	جدول (۲-۳) چوب راش.....
۲۲	جدول (۲-۴) چوب عناب.....
۲۳	جدول (۲-۵) چوب فوفل.....
۲۴	جدول (۲-۶) چوب نارنج.....
۱۱۷	جدول (۳-۱) منبر مسجد جامع ایبانه.....
۱۱۸	جدول (۳-۲) منبر مسجد جامع ندوشن.....
۱۱۹	جدول (۳-۳) منبر مسجد جامع نایین.....
۱۲۰	جدول (۳-۴) منبر مسجد جامع سوریان فارس.....
۱۲۱	جدول (۳-۵) منبر مسجد جامع گوهرشاد.....
۱۲۲	جدول (۳-۶) منبر مسجد جامع قاین.....
۱۲۳	جدول (۳-۷) منبر مسجد جامع سرایان.....
۱۲۴	جدول (۳-۸) منبر خاتم تکیه دولت.....
۱۲۵	جدول (۳-۹) منبر موزه هنرهای ملی.....

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

با ظهور دین اسلام و رسالت این دین توسط پیامبر عظیم الشان اسلام، مسجد به وجود آمد. مسجد یکی از مهمترین مکان‌هایی بوده که پیامبر علاوه بر انجام مراسم عبادی از آن به عنوان مکانی برای سخنرانی استفاده می‌کردند. در ابتدا ایشان بر روی تکه سنگی می‌ایستادند یا بر تنه‌ی درخت خرما تکیه می‌دادند و به سخنرانی می‌پرداختند اما با گذشت زمان به فکر وسیله‌ای برای استفاده در هنگام سخنرانی افتادند. از اینجا بود که رفته رفته وسیله‌ای به نام «منبر» در دین اسلام مورد اهمیت قرار می‌گیرند. اولین منبر مربوط به پیامبر اسلام (ص) بوده است. منبر که وسیله‌ای است متشکل از چند پله و نشیمنگاه هر روز مورد اهمیت بیشتری قرار می‌گرفته و از نظر ساختار و زیبایی رفته رفته به آن اهمیت بیشتری داده می‌شده است. به طوری که امروزه در مساجد منبر نیز همچون محراب به عنوان یک نماد از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شده است. در طول تاریخ هنر اسلامی مشاهده می‌شود هنرمندان مسلمان دست اندر کار تهیه لوازم مورد نیاز فضاهای مذهبی، همواره به منبر نگاه ویژه‌ای داشته و بر عظمت این نماد فرهنگی از طریق ساخت منابر ارزشمند و زیبا افزوده‌اند. به طوری که در بین آثار ارزشمندی که از قرون گذشته به یادگار مانده است، منابر اسلامی از جایگاه ویژه‌ای به لحاظ هنری برخوردارند.

تحقیقات کتابخانه‌ای و میدانی نشان می‌دهد که در حدود ده منبر چوبی شاخص از دوران مختلف ایران تا کنون بر جای مانده است و هر یک در اوج صلابت و سلامت همچون شکوه روزهای اولیه در محل اولیه خود پا بر جا مانده‌اند و در این بین نمونه‌هایی نیز به موزه‌های شاخص ایران برای نگهداری بیشتر منتقل شده‌اند. از جمله این منبرهای زیبا و با شکوه می‌توان به منبر مسجد جامع ابیانه، منبر مسجد جامع ندوشن، منبر مسجد جامع ناین، منبر مسجد جامع سوریان فارس، منبر مسجد جامع گوهرشاد، منبر مسجد جامع قاین، منبر مسجد جامع سرایان در خراسان، منبر خاتم تکیه دولت و در نهایت به منبر موزه هنرهای ملی ایران اشاره کرد.

در فصل اول این پژوهش سعی بر آن شده با ارائه کلیات و دلایل انتخاب پژوهش و اهمیت موضوع و ضرورت پژوهش به فرضیه‌ها و سوالات اولیه پرداخته و در فصل دوم پس از ارائه تعاریف کلی در باب منبر و جایگاه و جامعه‌شناسی منبر به ارائه توضیحاتی در باب مواد اولیه مورد استفاده در ساخت منبرهای چوبی و همچنین بررسی مختصر تکنیک‌های ساخت هنرهای چوبی ایران پرداخته شود.

در نهایت در فصل سوم و آخر این پژوهش، عناصر تشکیل دهنده منبر توضیح و سپس تک تک منبرهای چوبی شاخص و تاریخی ایران به صورت مفصل مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت ویژگی‌های شاخص هر یک از منبرهای چوبی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۲- بیان مسئله

منبر به عنوان یکی از اشیاء و وسایل کاربردی در آثار و فضاهای معماری مذهبی، خصوصاً در مساجد، جایگاه ویژه‌ای داشته است. این وسیله همیشه در کنار محراب مساجد جایگاه خود را حفظ کرده است. اهمیت و جایگاه این وسیله هنرمندان را بر آن داشته که در طول تاریخ اسلامی، به این وسیله نگاه ویژه‌ای داشته باشند و بر این اساس بارها هنر نمائی کرده و آثار جاودانه‌ای را به یادگار گذاشته‌اند، که ما شاهد سیر تحول و تطور آنها در ادوار مختلف تمدن اسلامی هستیم. اهمیت این مقوله باعث شد تا این پژوهش به بررسی و معرفی ویژگی‌های خاص منبرهای چوبی ایران بپردازد. در دوران معاصر کمتر به این مقولات اهمیت داده شده است، به طوری که اهمیت این موضوع در موازات اهمیت گنبد در معماری ایران، طاق و قوس در معماری، محراب و کاشیکاری اسلامی، کتیبه‌های مساجد، مناره‌ها و... بوده است اما به همین موازات محققان و اندیشمندان ایرانی کمتر به مسئله پژوهش در منبرهای ایرانی پرداخته‌اند. به طوری که خلاء اطلاعاتی آن در علم و فرهنگ معاصر به واضح احساس می‌شود. در این پژوهش به بررسی ویژگی‌های شاخص منبرهای ایران از جمله: نقوش، نماد، تناسبات، الحاقات (درب، گنبد، آسمانه و...) و نشانه‌شناسی اعداد و مفاهیم آنها پرداخته می‌شود تا بتواند گوشه‌ای از خلاء اطلاعاتی موجود را پر کند و برای محققان هنرهای اسلامی در جهت ارتقاء جایگاه آن در دوران معاصر مفید واقع شود.

۱-۳- پیشینه تحقیق

علیرغم اهمیت منبر و توجه جدی هنرمندان به طراحی و ساخت منبرهای زیبا و ارزشمند در طول تاریخ اسلامی ایران و وجود ده‌ها منبر چوبی که هر یک به عنوان شاهکار هنرهای چوبی

در دوره تاریخی مربوطه، مورد اهمیت است. متأسفانه تاکنون پژوهش کامل و جامعی در خصوص ویژگی‌های هنری منابر ایران صورت نپذیرفته است. همچنین پژوهش‌های اندک انجام شده از حدود چند مقاله و دو سه پایان نامه تجاوز نمی‌کند. که البته این پژوهش‌ها هنوز بسیار جای کار دارد و از جامعیت و دقت لازم برخوردار نیست. که از جمله می‌توان به:

- پایان‌نامه‌ای که تحت عنوان منبرهای دوره صفوی در مشهد، توسط انیس قیطاقی در مقطع کارشناسی، سال ۱۳۸۸، در دانشگاه سمنان کار شده است، اشاره نمود و جز آن به مقالاتی همچون:

مقاله‌ای تحت عنوان تاریخ و جایگاه منبر در مسجد در سال ۱۳۷۵، در همان مجله، شماره ۳۰، توسط ذکر... محمدی به چاپ رسیده است که این نیز به موازات قبلی از نگاهی دینی به جایگاه منبر در مسجد و اسلام اشاره کرده است.

مقاله‌ای تحت عنوان تاریخچه‌ی منبر و جایگاه آن در اسلام در سال ۱۳۷۲، در مجله‌ای با عنوان «مسجد» شماره ۱۰، توسط جواد گل محمدی کار شده است که در این مقاله به صورت خیلی جزئی و مختصر به تعریف منبر و روایاتی که در این رابطه در کتب دینی ذکر شده است، پرداخته است.

اطلاعات بسیار اندکی در رابطه با منبرهای معروف ایران مانند منبر ابیانه و منبر مسجد گوهر شاد در سایت‌های مختلف دیده می‌شود که آن هم تنها به ذکر نام و تصویر منتهی می‌شود.

۱-۴- اهداف کلی و تفصیلی

هدف کلی: شناخت ویژگی‌های شاخص و جنبه‌های زیبایی شناسی منبرهای فاخر چوبی دوره اسلامی ایران.

اهداف جزئی:

- بررسی تاریخچه‌ی منبر در اسلام. تعریف منبر. جایگاه و جامعه شناسی منبر
- معرفی منبرهای شاخص ایران.
- معرفی منبرهای چوبی به جامانده از ادوار تاریخی ایران.

۱-۵- فرضیه و سوالات تحقیق

۱. عوامل موثر در شکل‌گیری منبر چه بوده است؟
۲. سیر پیشرفت و تحول منبرهای ایرانی چگونه بوده است؟
۳. رابطه‌ای اجزاء تشکیل دهنده‌ی منبر با یکدیگر چگونه بوده است؟

۴. بیشترین و مهمترین تکنیک‌ها و نقوش به کار رفته در منبر کدام بوده است؟

۱-۶- روش تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی است. در این راستا به شیوه‌ی توصیفی، تطبیقی به بررسی ویژگی‌های شاخص منبرهای شاخص چوبی ایران پرداخته می‌شود. در این پژوهش حجم نمونه‌ها شامل کلیه‌ی منبرهای موجود در موزه‌های ایران و همچنین منبرهای به جای مانده از ادوار تاریخی ایران همچون منبر مسجد ابیانه، نائین، منبر مسجد گوهر شاد و... می‌باشد که به شیوه‌ی هدفمند و غیر تصادفی بر اساس گذر زمان از ابتدای تاریخ اسلامی در ایران تا عصر حاضر پرداخته و مورد بررسی قرار می‌گیرد. این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و میدانی مورد بررسی قرار می‌گیرد و پس از عکس برداری و اندازه‌گیری‌های دقیق به بررسی داده‌ها و تعیین نوع و پیشینه‌ی نقوش پرداخته می‌شود. روش تحقیق این پژوهش به شیوه‌ی توصیفی، تاریخی، تحلیلی صورت می‌گیرد.

فصل دوم:

تعريف و تاريخچه منبر
